

بهها پهروه دهییه کان له «پهرتووکى زمان و ئەدهبى کوردى پۆلى ههوتهم- بهشى خویندنهوه» به نموونه

پهروه عبدالرحمن صالح

وهزارهتى پهروه ده
پهروه دهى دهووبهه-ههولير
parwar222@gmail.com

پ.ی.د.ديار على کمال

کۆليژی پهروه ده
زانکۆى سه لاهه ددين-ههولير
darya80s@gmail.com

پوخته:

ناونيشانى تويزينه وه كه بهها پهروه دهییه کان له «پهرتووکى زمان و ئەدهبى کوردى پۆلى ههوتهم- بهشى خویندنهوه» به نموونه یه، به شىكى پوخت كراوه له تيزى دكتورا. ئاماژه پيكردى بههاكان له پرووى تيورييه وه، ههروهها باسكردنى بهها به گشتى و دياريكردنى بههاكان له پهرتووكى زمان و ئەدهبى كوردى پۆلى ههوتهمى بنه رتهى، بهشى خویندنه وه له زۆرترينه وه بۆ كه مترين، خستنه پرووى ريزه ی ئه و بههايانه ئامانجى تويزينه وه كه مانه، بۆ زانينى جۆر و جۆرى وردترى بههاكان به پيى ئه و پۆلينه ی بۆ بهها پهروه دهییه کان پيشكه شمان كردوه. تيشكخستنه سه ر گرنگترين بهها كه له رسته كاندا گرنگى پى دراوه، يا خود ئايا له و پۆلينه ی پيشكه شمان كردوه چ بههايه ك فه رامۆش كراوه، كه بۆ پيشخستنى بوارى پهروه ده پيوسته. له بهشى خویندنه وه ی پۆلى ههوتهمى بنه رتهى، له كۆى ٩٩ رسته دا، ١٦٨ جۆرى بهها به كار هاتوون، ههروهها زۆرترين جۆرى بههاى بهكارهاتوو، بهها كه سيبه كان ژماره يان ٩٣ بههايه، كه مترينيشيان بههاى جوانيبه ژماره يان ٣ بههايه.

كليله وشه: بههاكان، بهها پهروه دهییه کان، پۆلينى بههاكان، پرۆسه ی پيوهنديكردنى زمانى، پيوهنديى راسته وخۆ، پيوهنديى ناراسته وخۆ

پێشه‌کی:

به‌هاکان ناییت وه‌ک رێبازێکی جیاکراوه له په‌روه‌رده‌دا سه‌یر بکریـن، به‌لکوو ده‌بی له چوارچیوه‌ی په‌روه‌رده و سیسته‌می په‌روه‌رده‌دا دابنرێ. هه‌روه‌ها نابێ ئامانج لێیان ته‌نیا چاره‌سه‌ری بی له ریگه‌ی به‌هاکانه‌وه، به‌لکوو ده‌بی ئه‌و هۆکارانه‌ی له پشت کێشه‌کان و پالنه‌ره‌کانیه‌وه هه‌یه روون بکریـنه‌وه، ئینجا گرنگی به‌ روونکردنه‌وه‌ی به‌هاکان بدرێت. هه‌نگاوی سه‌ره‌کی توێژینه‌وه‌که‌مان، دیاریکردنی به‌هاکانه، له په‌رتووکی خویندنی زمان و ئه‌ده‌بی کوردیی قو‌ناغی هه‌وته‌می بنه‌په‌ته‌ی، به‌شی خویندنه‌وه.

ئامانجی توێژینه‌وه:

ئامانجی توێژینه‌وه‌که، پێشکه‌شکردنی پۆلینیکه‌ بو به‌هاکان، ئه‌م پۆلینه له پوختکردنه‌وه‌ی چهند پۆلینیکێ تر وه‌رگیراوه، هه‌ولمان داوه زیاتر ئه‌م به‌هایانه له پۆلینه‌که شوینیان بکه‌ینه‌وه، که بو پێشکه‌وتنی کۆمه‌لگه به‌ گشتی و بواری په‌روه‌رده به‌ تایبه‌تی گرنگن. دیاریکردنی ژماره‌ی به‌هاکان له به‌شی خویندنه‌وه‌ی په‌رتووکه‌کانی بازنه‌ی سییه‌م-پۆلی هه‌وته‌م ئامانجیکێ تری توێژینه‌وه‌که‌مانه، هه‌روه‌ها زۆرتری به‌های به‌کارهاتوو له رسته و ده‌قه‌کان بو که‌مترین دیاری کراون.

کێشه‌ی توێژینه‌وه‌که:

په‌رتووکه‌کانی خویندن گرنگترین که‌ره‌سته‌ فێرکاریه‌کانن، ئه‌و ئه‌رکه کۆمه‌لایه‌تییه جیه‌جی ده‌که‌ن، که بو فێربوونی فێرخواز دانراوه. به‌هاکان له په‌رتووکه‌کانی خویندن بایه‌خیکێ زۆریان هه‌یه، که‌چی له‌لایه‌ن پسپۆرانی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده به‌پێی پسپۆریه‌کان دیارینه‌کراون و پۆلین نه‌کراون، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا به‌هاکان کاریگه‌رییان له‌سه‌ر پێشکه‌وتن و به‌ره‌و ئاراسته‌ی راستی کۆمه‌لگه‌دا هه‌یه. به‌ تێپه‌ربوونی کات به‌های نوێتر دێته ئاراوه، که ده‌بی بو ئاراسته‌کردنی هه‌لسوکه‌ت و ئا‌کاری فێرخوازان سوودیان لێ وه‌رگیری، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا توێژینه‌وه‌ی زانستی له‌م بواره‌دا که‌م و ده‌گه‌مه‌نه له وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده.

رێبازی توێژینه‌وه:

توێژینه‌وه‌که رێبازی وه‌سفی به‌کار هێناوه، به‌ پشتبه‌ستن به‌ شیکردنه‌وه‌ی ناوه‌پۆک بو په‌رتووک.

سنووری توێژینه‌وه:

سنووری ئه‌م توێژینه‌وه‌یه، په‌رتووکی زمان و ئه‌ده‌بی کوردیی پۆلی هه‌وته‌می بنه‌په‌تییه، که ته‌نیا به‌شی خویندنه‌وه وه‌رگیراوه، کۆی هه‌موو رسته‌کانی به‌شی خویندنه‌وه ته‌نیا ۹۹ رسته‌یه.

گرنگی توێژینه‌وه:

په‌رتووکه‌کانی خویندن به‌ گرنگترین که‌ره‌سته‌ی فێربوون داده‌نرین بو ئه‌وه‌ی به‌هاکان تیدا ئاراسته‌ بکریـن، ناوه‌پۆکی رسته و بابه‌ته‌کانی په‌رتووکه‌کان ده‌یان و سه‌دان به‌هایان تیدا‌یه که کاریگه‌ری له‌سه‌ر هه‌لسوکه‌تی فێرخوازان ده‌کات، واته‌ بواری په‌روه‌رده به‌ گشتی و په‌رتووکه‌کانی خویندن به‌ تایبه‌تی، ژینگه‌یه‌کی له‌بارن بو چه‌سپاندنی به‌ها پۆزه‌تیقه‌کان له‌ می‌شک و هزری فێرخواز، هه‌روه‌ها ره‌نگدانه‌وه له په‌فتاری فێرخواز، چونکه‌ داها‌توی هه‌ر کۆمه‌لگه‌یه‌ک ئه‌وه‌نده‌ی پێوه‌ندی به‌ به‌هاکانه‌وه هه‌یه، ئه‌وه‌نده‌ پێوه‌ندی به‌ ته‌که‌نه‌لۆژیاوه نییه.

ئه‌م توێژینه‌وه‌یه له پێشه‌کیه‌ک و دوو به‌ش پیک هاتوو: به‌شی یه‌که‌م تایبه‌ته به‌ ناساندنی به‌هاکان و پۆلینیک خراوه‌ته‌ روو بو دیاریکردنی به‌هاکان له به‌شی خویندنه‌وه‌دا، به‌شی سییه‌م تایبه‌ته به‌ دیاریکردنی به‌هاکان، هه‌روه‌ها ژماره و رێژه‌ی به‌هاکان به‌ خسته خراوه‌ته‌ روو. له‌ کۆتاییدا ئه‌نجامی توێژینه‌وه‌که له‌ چهند خالیک ده‌ستنیشان کران، لیستی سه‌رچاوه‌کان له‌گه‌ڵ پوخته به‌ هه‌ردوو زمانی عه‌ره‌بی و ئینگلیزی پێشکه‌ش کراون.

بهشی یه کهم
به هاکان

۱-۱ به ها:

به هاکان گهنجینهی ژیانن، به گرتترین بنه مای کولتور و کۆمه لگه داده نرین، چونکه پیوه ستن به ژیاننی تاک و کۆمه لگه وه، ههروه ها ئاراسته و پرنیشاندهری مرۆف که به هۆی پرۆسهی پهروه رده، خیزان و راگه یاندنه وه بو تاک و نه وه کانی داها توو ده گوازریته وه. به هاکان سه ره خوویی و ئازادی به مرۆف ده به خشن، کاتیک ئیمه گه شه به به هاکان ده ده یین له ناو خو ماندا، بو نی خو شی ئه وه به هایانه به ده ور به ری جیهانه که ماندا بلاو ده که یه وه، له م ریگه یه وه به ره و جیهانیککی باشتر ده چینه پیش.

(UNDPI, UNESCO and UNICEF: 1995: 5)

به هاکان ئه وه توخمانه ن که کاریگه رییه کی زوریان له سه ر پرنیشاندانی هه لسه وکه وتی خه لک و به پر یوه بردنی ژیاننی مرۆفدا هه یه. له پرۆسهی پهروه رده و فیرکردندا به هاکان جه ختیان له سه ر کراوه ته وه، له کاتیکدا تایبه تمه ندییه کاریگه ره کان پشتگوئی خراون، وه ک فیرکردنیان که کاتیککی زور ده خایه نیت، به هۆی ئه وه راستیه ریژه بییانه که قورسه منداله کان فیری ئه وه تایبه تمه ندییه بکرین. (Raths, Harmin and Simon 1966) ئاماژه به وه ده که ن، ئه وه که سانهی که به های پروونی تایبه ت به خو یان نییه، ئه وه ئاماژه کانی شیان پروون نین، ئه وهی که پشتگیری ده که ن و له دژی ده وه ستنه وه، له داها توو دا بو کو ییان ده بات و بوچی؟ کاتیک به های که سه کان پروون نین، که م و کو ریان ده بی ت له کو نترپۆ لکردن و ناسینه وهی بنه ما سه ره کییه کانی ژیان. به م شیوه یه، توانای ده ست پیوه گرتنی به هاکان، دیارییه کی گرانبه هایه که بییان به خشراوه. هه رچۆنیک بی ت، که سانیککی که مبه های پروون و کراوه و راسته قینه یان هه یه.

چه مکی به ها له لای Rokech 1973 ئاماژه کردنه بو به هاکانی که سیک یان به های شتیک. به ها باوه ریکی هه می شه بییه، شیوازیکی دیاریکراوی هه لسه وکه وته یان دوخیکی چه سپاوه که به شیوه یه کی که سی یان

کۆمه لایه تی په سه ند کراوه. ههروه ها به هاکان وه ک پیوه ریکی کۆمه ل و ستاندارد خو یان ده رده خه ن. له هه مان کاتدا Schwartz ۱۹۹۲ چه مکی به ها وا پیناسه ده کات که نو اندنی فیربوونه به کار دیت بو ریگه ستنی هه لسه وکه وتی خه لک وه ک ئه وهی له پرووی بایلو جیه وه پیوستیانه، پیوستیه کان پیوه نیدارن به کار لیککی کۆمه لایه تی و دامه زراوه کۆمه لایه تییه کان. به گویری بیردۆزه کهی «سچوارتز» به هاکان وه ک چه مکه خوازاوه کان ریگه یه کن بو یارمه تیدانی کاره کت ره کۆمه لایه تییه کان، بو نموونه: سه رکرده ریگه خراوه بییه کان (دامه زراوه کان)، بپارده ره سیاسیه کان، تاکه کانی کۆمه لگه... دیاریکردنی کرداره کان، هه لسه نگانندی خه لک و پروواوه کان و پروونکردنه وهی کردار و هه لسه نگانندی کان. له م روانگه یه وه به هاکان وه ک ئاماژه خوازاوه کان گرتگی ده گوین، که وه ک ریسا مرۆبییه کان رییه ری ژیاننی خه لک خزمه ت ده که ن.

Halstead and Taylor 2000 ئه وه ده خه نه پروو، منداله کان هه ر له سه ره تای ژیانیه وه به هاکان وه رده گرن، ئه مه ش له خیزاندا ده ست پی ده کات و له گه ل کاریگه رییه کانی راگه یاندن، هاویری (که سانی ده ور به ره)، چاودیران، مامۆستا کان و کۆمه لگه کو تایی دیت. له گه ل گه وره بوون و گه شه کردنی ئه قلی مندال، به هاکانی نیشتمان و کۆمه لگه، به رژه وه نندی و راگه یاندن، کاریگه رییان له سه ر گه شه سە نندی که سایه تی مندال ده بی ت، به تایبه تی له سه ره تای هه رزه کاری، که له م ته مه نه دا کاریگه رییه که له سه ریان گه وره تر ده بی ت. ئه مه ئه وه راستیه مان پی نادات که که سانی گه نج له پرۆسه به رده وامه کان له گه ران و هه بوونی واتا گه یشتن به باوه ره کانیان، ههروه ها هه لو یست و به هاکان هاو به شی پی ده که ن و دژی بوچوون و کرده وه کانی هاوته مه نیان، دایک و باوک و ده زگه راگه یاندنه کان تاقی ده که نه وه.

Taylor ۱۹۹۶ ده لیت: سیسته میکی پهروه رده ی کوالیتی باش، به یه کسانی له مرۆفه کان ده روانی و خو راکه خشی لایه نی پهروه رده و فیرکردن و هه ستوسۆزی مرۆفه. ههروه ها Bazelli ۲۰۰۲ تیشک ده خاته سه ر ئه وهی، که منداله کان به هاکانیان له ئه زموونی پیش قوتابخانه وه، یان

ئەم بەھايانە بۆ بەرزەۋەندىيى كار و كاردانەۋەكانى مروڧق لە چوارچىۋەبەكى كەسى و كۆمەلەبەتەدا پروون بەكەنەۋە، لەم خالەۋە يارمەتەيى تاك و فەرخوزان بەدەن، بۆ ئەۋەى لەۋە تى بگەن، مروڧق گرنكترىن پىنكەتەي ئەم ھاۋكىشەيەي ژيانە، بەھۆي ئەمانەۋە تاك يان فەرخوزان دەتوانىت لەۋە تى بگات ئەۋ پروسەيە، كە مروڧق چەقىتەي بېتە كەسىكى خۇراگر و رېنمابىكراۋ، ھەرۋەھا دەتوانى ئاسانكارى بۆ كەسانى تر بگات، واقعىيانە تر لە پىۋەندىيى خۆي، ياسا و پروسە كۆمەلەبەتەيەكان پروانىت.

با بىنىن چۆن ژىنگەي پەرۋەردەيى دەبىتە شوپىنى دروستبوون و سەرھەلدانى بەھاكان، تەنانەت پۆلىنكردىشىيان. بەھا پەرۋەردەيىەكان دەكرى تەنانەت بە بەرپۆۋەبەردىيى ژىنگەي ناۋپۆل و دامەزراۋەكانى خويىندىن بناسپىزىن. فەرخوزانەكان فەرى سىستەمى بەھاكان دەبن، كاتىك مامۇستاكەن جەخت دەكەنەۋە لە وردى و گرنكىي كاركردىي فەرخوزان، پىاھەلدانانىيان لە بەكارھەتەيەن ئەندىشە وخەيال، ھاندانىيان بۆ دەستپىشخەرى، ۋەلەمدانەۋەيان بە بايەخەۋە و دامرکاندەۋەي بىركردنەۋە. (Jakson, Boostrom and Hansen: 1998: 19)

دەكرىت ئەۋە راست بىت بلىين، بەھاكان شتپكن دەردەبەردىين نەك بەخىشپن لە لايەن فەرخوزان يان مامۇستاكەنەۋە، لىرەدا پرسىارىك دىتە پىشەۋە، بۆچى ئەۋ بەھايانە زۆربەي جار فەرامۆش دەكرىن و گوپيان پى نادىت لە لايەن ھەردوۋ لايەنەۋە «فەرخوزان و مامۇستا»، جگە لەۋەي دەبنە ھۆي چەندان ھەلە تىگەيشتن، پىكدادان و پىشھاتى نەرىنى لە پەرۋەردە ۋە ئەزمونى پەرۋەردەيى؟ دەتوانىن بە دوو خال ۋەلامى ئەم پرسىارە بەدەينەۋە، يەكەم زۆر جار سەختە بەھاكان لە پەرتوۋكەكان بەدۆزىنەۋە و بۆ فەرخوزان پروون بەكرىنەۋە، گەر دەركىشىيان پى بكرى پىۋانەكردن و پلەكردنى بەھاكان ئەستەمە بۆ مامۇستا. دوۋم دەكرى ئەۋە بى، كە مامۇستاكەن بۆ كاردانەۋەي بەھاكان ئامادەنىن. مامۇستاكەن زۆربەي جار پروايان وايە، كە فەرخوزان خاۋەنى غەرىزەكى ئەخلاقى بن و ھەلگىرى بەھا بىچەنەيىەكان بن، واتە لە ھەمان ئەۋ رۆژەي فەرخوزان دەچىتە ناۋ دامەزراۋەيەكى پەرۋەردەيىەۋە

لە خىزانەكانيان، يان كاتىك دەست دەكەن بە خويىندىن فەردەبن. قوتابخانەكان لىرەدا دوو رۆلىيان ھەبە يەكەم رۆل برىتە لە بنىادنان و دانانى بەھاكان لە كۆمەلگەدا، كە گونجاۋە بۆ كاتى ئىستە (ۋەكوۋ يەكسانى، رېزگرتن لە پاستىيەكان)، ھەرۋەھا رايەتەيەنەن مەدال بۆ گرنكىپىدان بەۋ بەھايانە و جەختكردنەۋەيان لە داھاتوۋدا. دوۋم يارمەتەيدانى مەدالەكان بۆ بىركردنەۋە و جىبەچىكردنى بەھا تايبەتەكانيان.

۲-۱ پۆلىنى بەھاكان لەسەر بنچىنەي ژىنگەي پەرۋەردەيى:

پەرۋەردە خۆي لە بنەرتەدا سىستەمىكە پىشت بە بەھاكان دەبەستىت بۆ پىنگەياندىنى تاك، قوتابخانە ۋەك كەنالىك رۆلى سەرەكى ھەبە بۆ گواستەنەۋەي بەھاكان بە ھۆي پەرتوۋكەكانى خويىندەۋە، پەرتوۋك باشترىن رېگە و كەرەستەيە تىيدا بەھاكان پەسەند بەكرىن و لە رېگەي پىشكەشكردنى وانەكانەۋە، ئامانچ تىيدا پىنگەيشتنى فەرخوزان و رۆشنىبىركردىيەتى. پەرتوۋكى زمان و ئەدەبىي كوردى قۇناخى بنەرتەي بازنەي سىيەم سى بەش لەخۇ دەگرى، بەشى رېزمان، دەكرى لەم بەشە بە ھۆي پىشكەشكردنى نەۋونە و رستەكان بەھاكان دىارى بەكرىن، بەشى دوۋم بەشى ئەدەبە، ئەم بەشە دەكرى زياتر گرنكى پىيدىرئ لە بەشى رېزمان، چونكە لەم بەشەدا دەقەكان زياترن و بوارى فراوانتر بۆ پىشكەشكردنى بەھاكان دەرەخسىنن، بەتايبەتى لە ھۆنراۋەكان و ھەر ژانىكى تى ئەدەبىي، كە لەم بەشەدا دەخويىرتى. بەشى سىيەمى پەرتوۋكەكانى بازنەي سىيەم، بەشى خويىندەۋەيە، دەتوانىن بلىين ئەم بەشە لە ھەردوۋ بەشەكەيتر فراوانترە، دەتوانرى لە ھەردو بەشى رېزمان و ئەدەب زياتر بەھاكانى تىدا پروون بەكرىتەۋە، چونكە بابەتەكانى ئەم بەشە گىشتىگىرن، ھەموۋ بەھا پەرۋەردەيىەكانى تىدا پروون دەبىتەۋە.

پروونكردنەۋە يان پۆلىنكردنى بەھاكان، پروسەيەكى پەرۋەردەيىيە، كە لايەنەكانى كەسى، كۆمەلەبەتەيى و كولتورىيەكان دەگرىتە خۆي. توپىژەران لەم بواردەدا ھەۋل دەدەن دەستىشانى بەھا بنچىنەيىيەكان بەكەن و كارىگەرىي

بەسەندىكى، دادپەرورە، خۆشەويستى، ئازابەتى، خىزمەتلىرى، خوراگى... ھتد. ئەم بەھايانە دەكرى بىنە بىنەمايەك بۆ فېركردنە بىچىنەيىھەكان كە ئايىن و بىروباوېرە ئايىنەيىھەكان بېيىستىيەنە بەو بەھايانەيە و لە ژىنگەيەكى پەرورەدەيى بچىتېن.

۳-بەھا كۆلتورويىھەكان:

بەھا كۆلتورويىھەكان بە راستى، ھەلە، چاكە، خراپە، نەرىت و رەفتارەكانەو بەسترونەتەو. ھەرورەھا بەھا كۆلتورويىھەكان لە بەھايانە زمان، پلەبەندىيى كۆمەلەيەتى، پەرورەدە، ياسا، ئابوورى، فەلسەفە و... ھتد رەنگ دەدەنەو.

۴-بەھا ئاكارىيەكان:

بېيىستە ژىنگە پەرورەدەيىھەكان بىركردنەوھى فېرخوزان بەرەو پېش بىت لە بارەي بەھا رەوشىتەيىھەكانەو، چاودىرىكىردن و پرونكردەوھى بەھايانە لە پەرتووكەكانى خويىندىن گىنگە، كە فېرخوزان فېر بىرېن چ كىردارىك باشىرنە و گونجاو بۆ ئەنجامدانى لە ژياناندا يان چ رېگەيەك بۆ وەسفىكىردى كىردارە جىاوازەكان بە باش دەبىنرې بەپېي بارودۆخى كۆمەلگەكە، بەھا ئاكارىيەكانىش ھەك فېلنەكىردن، سوپاسگوزارى، رېزگرتن، چاكە و... ھتد.

۵-رۆحىيەكان:

بەھايانەكانى دانبەخۇداگرتن، ئامرازە كەسىيەكان، رازىبوون و كەمكىردنەوھى وىست و ئارەزوو، ئەمانە ئەم توخمە جوانانەن، كە بەشپۆھەكى ئالۆز لەراپەلە ئايىنى و كۆلتورويىھەكانى ولاتاندا چىراون. ھەموو ئەم بەھايانە بەرەو چاكىسازىمان دەبەن و رېگە نەرىنەيىھەكانمان بۆ پېچەوانە دەكەنەو. چەمكى بەھا رۇحىيەكان ھەندى جار بە بەھايانە ئايىنەيىھەكانىش دادەنرې، ئەو پەروون دەكەنەو مەرفايەتى و دىاردە سرووشىتى و مەرفايەتەيىھەكان بە شپۆھەكى پتەو بەيەكەوھە گىرى دراون و گونجان لە نىواناندا ھەيە، ھەركاتىك ئەم گونجاويىھە بېچىرېنرېت لە ھەر شوپىن و بارودۆخىكىدا، لەوئى ھاوسەنگى لە ژىنگەي پەرورەدەيى و تەنانەت كۆمەلگەشدا تىك دەچىن و بەرەو

بېيىستە ئامادەبىن بۆ بەكارھىتان. لەئەنجامدا زۆر بەھايانەكان و ن دەبىن يان بە شاراويى دەخىنە ناو سىستەم و پەرتووكى خويىندەو. ئەمەش تېروانىيىكى ھەلە لە بارەي بەھا پەرورەدەيىھەكانەو دەروست دەكات، بەمەش ئەگەر بە شپۆھەكى سىستەماتىك گىفتوگۆيەكى بابەتەيىھەكان لەگەل خويىندىكاران تاوتوئى نەكرى، ئەو گەشەسەندى بەھا و چاندى بەھا لە كۆمەلگە و دامەرزو پەرورەدەيىھەكاندا ئالۆز دەبى و كەلېنى تىدەكەوئى (Lovat and Toomey):

(۳:۲۰۰۹)

ئەو ھۆكارانەي باس كىران ئەو دەردەخەن، كە بېيىستە قوتابخانەكان كىردانەوھىيان ھەبىت و بەرپرسە پەرورەدەيىھەكان (ئەوانەي بەرپرسن لە دانانى پەرتووكەكان) وردىر بىر لە بابەتى بەھايانە بىكەنەو (McLaughlin):

۲۰۰۵:۳۰۷). ئەمەش بېيىستى بە سىسەتېكى پەرورەدەيى فراوان و سەردەمىيانە ھەيە، بېيىستە كەسانى پىپۇر و شارەزا لە دانانى پەرتووكەكانى خويىندىن بەشداربن، ھەرورەھا پەرتووكەكان تەنبا ئامرازىك نەبىن بۆ گواستەوھى زانىارى، بەلكوو لە پال زانستەكە گىنگى بە ژيانى كۆمەلەيەتى فېرخواز بدرى. لە خواروھە پۆلېنىكىتى بەھا پەرورەدەيىھەكان بەپېي ژىنگەي پەرورەدەيى دەخەمەرەو:

۱-بەھا كەسىيەكان:

كەرسىتەكانى خويىندىن و پەرتووكەكانى خويىندىن رۆئىكى ئەرىنى و گىنگ دەگىرن بۆ باشىتكردىن ژىنگەي پەرورەدەيى، لىرەدا بېيىستە ئەو لە ھەست و ھىزرى فېرخوزان بچىنرېت كە بەھايانە مەرفوبوون لە سرووشىتدا گىنگرە لە بەھايانە سرووشىت، واتە مەرفۇف خالى گىنگ بى لە ژىنگە پەرورەدەيىھەكان، ھەندى لە بەھا كەسىيەكان: جوانى، مەمانە، ھاندان، بوپىرى، بەلېندان، ئاوات، ئامانچ... ھتد.

۲-بەھا كۆمەلەيەتەيىھەكان:

بەھا كۆمەلەيەتەيىھەكان گىنگى بۆ دروستبوونى ژىنگەيەكى باش لە بوارى پەرورەدەدا، بەتايەتى بۆ پېوھەندى لەگەل كەسانى تر، چونكە ھىچ كەسك ناتوانى بەبى ئەو پېوھەندىيە ژيان بەسەر بىت. بەھا كۆمەلەيەتەيىھەكانىش ئەمانەن: خۆشەويستى، سۆز و بەزەيى،

گه یاندنی به هاكان له پرۆسهی پێوهندیکردن به دوو ریگه ئه نجام ده درئ:

1- ریگه ی راسته وخۆ:

مامۆستایان به شیوهیهکی راسته وخۆ له پۆلدا به هاكان روون ده که نه وه، به گێرانه وهی چیرۆک، ژياننامه ی که سایه تیه ناو داره کان، باسکردنی رووداوێک و..... هتد. 2- ریگه ی ناراسته وخۆ:

روونکردنه وهی به ها پهره رده ییه کان ده کړئ به شیوه یه کی ناراسته وخۆ له ریگه ی پهرتووک و کتیبه کانی مه نه ه جی خویندن به ده ست به یترین.

پێوهندیکردن به دوو شیوازی سه ره کی ئه نجام ده درئ:

1- پێوهندیکردنی زمانی Verbal communication:

ئهم شیوازی پێوهندیکردن له ریگه ی زمانه وه ئه نجام ده درئ، له م جوړه پێوهندیکردنه ئاماژه ی ده نگی و گوته ن به کاردئ، لیره دا چه مکه کان به کاردین بو پیشکه شکردنی بیروکه و ههسته مه به ستاره کان، یه کئ له خاله ئیجابیه کانی ئهم جوړه پێوهندیکردنه ئه وه یه ده توانرئ بیروکه و چه مکه کان به باشی و ئاسانی روونبکړنه وه، ئهمه بو پرۆسه ی گه یاندن به هاکان زوړ گرنگه، که مامۆستا بتوانی به هاکان بو فیرخوازان به ئاسانی روونبکاته وه.

2- پێوهندیکردنی نازمانی Non-Verbal communication:

ئهم جوړه به بی به کاره یئانی زمان ئه نجام ده درئ، پێوهندیکردنی نازمانی له پرۆسه ی گه یاندنی به هاکان گرنگی که مته له پێوهندیکردنی زمانی، چونکه به بی به کاره یئانی هیما و دهنگه کانی زمان ئاسته نگی زوړ بو فیرخوازان دروسته کات له وه رگرتنی واتا و مه به ستی به هاکان.

ئه نجامدانی پرۆسه ی پێوهندیکردن پێویستی به کومه لیک ئه ندام و ریشوینی تایبه تی هه یه، بو ئه وه ی پرۆسه که به باشی به رپوه بچن. یه که م پێویسته نیره رپیک هه بی بو ئاماده کردن و گه یاندنی په یامیک، ده توانین له پرۆسه ی په روه رده یان پرۆسه ی گه یاندنی به ها پهره رده ییه کان، مامۆستا وه ک نیره ر ئاماژه پێده یین، که

ئه نجامی نه رتیمان ده بات. به ها رۆحیه کانیش ئامه نه ن: پاک، بیرکردنه وه ی دروست، بیروباوه ر، په رستن و... هتد.

6- به ها جیهانییه کان:

به ها جیهانییه کان به دۆخی مرۆف و مرۆفایه تی و گه ردونه وه به ستراوه ته وه. ئه وونه ی به ها جیهانییه کان وه ک مه عریفه، نیشتمان، ئازادی، جینه در، میژوی نه ته وه کان، ئاسایشی خۆراک، ته ندروستی و... هتد.

7- به های جوانی:

هه موو ئه و دیمه ن و دروستکراوانه ی چیژ و سوود به مرۆف ده به خشن، به های جوانین، وه ک به های داهینان له لایه ن مرۆفه وه وه ک به هایه کی جوانی له ژياندا داده نرئ، هه روه ها به هاکانی پزگرتن له هونه ر و خۆشه ویستی جوانی له و به هایه جوانانه ن، که چیژ به مرۆف ده به خشن.

1-3 به هاکان و پرۆسه ی پێوهندیکردنی زمانی:

پێوهندیکردن پرۆسه یه که بو گه یاندنی زانیاری به هو ی کوډه زمانیه کان وه، هه روه ها پرۆسه یه که بو گواستنه وه ی واتا و مه به سته تایبه تیه کانی که سیک بو که سیکتر یان کومه لئ که س. زمان سه رچاوه ی سه ره کی ئهم پرۆسه یه یه. زمان له پرۆسه ی پێوهندیکردن له بواری په روه رده دا به کار دئ بو پاراستن و گه یاندنی به ها و کولتووری دروست بو باشترکردنی هه لسه که وت و ئاکاری فیرخوازان. مامۆستایان له گه یاندنی به هاکان و روونکردنه وه ی به هاکان پێویستیان به لیکدانه وه ی چه مکی به هاکان هه یه له ریگه ی زمانه وه، رۆلی مامۆستایان له م پرۆسه یه فیرکردنی فیرخوازان وه چه سپاندنی به هاکانه له میشکی فیرخواز له ریگه ی زمانه وه، پێویسته به هاکان تیکه لی گتفوگوکان و هه موو جوړه پێوهندییه کان بکړئ. زمان په ننگدانه وه ی هزر و کولتوور و رۆشنییری ئه و کومه له یه، که قسه ی پئ ده که ن. به واتایه کی تر، زمان په گه زیکی کولتووره و نه وه کانی هه ر کومه لیکیش به زمان په روه رده ده کړین، له ریگه ی زمانیشه وه هزر و چه مکی به هاکان ده گوازیته وه بو فیرخوازان و چه مکی تریشیان لا دروست ده ییت.

بروا و پێوهندیکردنهکه، که به مه بهستی فێرکردنه، ئەوا به باشی پونه دات، بۆ نموونه مامۆستا کاتییک دهیهوئ به هایهک پروونبکاتهوه، ئەوا نه توانی به شیوازیکی پهروه دهیی ده بیبرئ، یان له وانیه گرفت له فێرخوازان هه بئ، به هۆی گۆینه گرتیان و ژاوه ژاوه، جگه له مه ئەم و شانهی مامۆستا هه لئانده بژیرئ قورس و واتادارن تیگه یشتن لئان تهسته مه. بۆ تپه راندنی به شیک له م به ربه ستانهی که دینه پێشه وه بۆ گه یاندنی به ها پهروه ده ییه کان، پێویسته مامۆستا جۆر پکیتر له پێوهندیکردن به کار بئنی، جگه له پێوهندیکردنی زمانیی و نازمانیی، ئەویش پێوهندیکردنه له ریگه ی نوسینه وه. لیره دا مامۆستا جگه له به کاره یانانی دوو شیوازه تهقلیدییه که ی پێوهندی پێویسته به هاکان به نوسینیش بۆ فێرخوازان پروونبکاته وه، بۆ ئەوه ی گه یاندنه که سه رکه وتو تر بئ.

گه یه نهری به هاکانه، ههروه ها فێرخوازه وه کوو دووهم ئەندامی پرۆسه ی پێوهندیکردن ئەژمارده کری، ئەویش وه رگری به هاکانه، که له لایه ن مامۆستا وه پێده گات، سییه مه په یامه، له پرۆسه ی گه یاندنی به هاکان، ئەوه به هایانه ی له په رتو وکه کان ئاماژه ی پئ دراوه به په یام داده نرئ، جگه له مانه ده بئ که نالیک هه بئ، که ئەوه په یامانه ی تیدا بگوازیته وه، ئەویش که نال، پۆل له پرۆسه که وه که نالئ پۆل ده بینئ و په یامه کانی تیدا ده گوازیته وه. بۆ گه یاندنی به هاکان بۆ فێرخوازان ده پرسین چۆن ئەم پرۆسه ی پێوهندیکردنه ئەنجام ده درئ؟ سه ره تا مامۆستا به هایهک وه ک بیرو که یه ک وه رده گری و ئاماده ی ده کات، ئینجا به ها که له ریگه ی ده نگه زمانیه کان وه یان کو ده زمانیه کان وه ده نیرئ بۆ وه رگر که فێرخوازه، لیره دا ده بئ ئاماژه به خالکی گرنگ بده یین، که دروست بوونی گرفته بۆ مامۆستایان و تیگه یشتنی فێرخوازان، ئەویش ئەوه یه، هه ندی جار کو ده زمانیه کان له واتایه ک زیاتریان هه یه، بۆیه رۆلی مامۆستایان و ئاستی رۆشن بیری مامۆستایان گرنگه په ره ی پبدرئ، پێویسته مامۆستایان زیاتر به هاکان پروونبکهن وه و ئەوه زمانه ی به کاریده هین زمانیکی ساده و ساکار بئ، بۆ ئەوه ی فێرخوازان به هاکان به باشی وه ربگرن، بۆ ئەنجامدانی ئەمه ش پێویسته مامۆستایان په چاوی چه ند هه نگاو یکی گرنگ بکن، بۆ ئەوه ی پرۆسه ی گه یاندنی به هاکان پروونتر و ئاسانتر بئ، سه ره تا مامۆستا ده بئ په چاوی ته مه نی فێرخوازان بکات، واته کاتییک ده یه وئ به هایه ک بگه یه نئ، ئەوا پێویسته به ها که و زمانه ی گه یاندنه که به گۆیره ی ته مه نی فێرخوازه بئ، جگه له وه شیوازی گه یاندنی به هاکان به پرسیار بئ له پرووی زمانیه وه ش (زمانه وانیه وه) پرۆسه که ئاسانتر ده کات. له گه ل ئەم هه نگاوانه ش، که زۆر به یان به پێوهندیکردنی زمانیه ی ئەنجام ده درئ، وا باشتره زمانه ی جه سه ته یان پێوهندیکردنی نازمانیش به کار بئت.

پێوهندیکردن پرۆسه یه کی ئالۆزه، بۆیه له م پرۆسه زمانیه وه بۆ گه یاندنی به هاکان کۆمه لیک به ربه ست دینه پێشه وه و روبه روی مامۆستایان و فێرخوازان ده بنه وه. له هه ر قۆناغیکی پێوهندیکردندا له وانیه به به ته کان به هه له

بهشی دووهم
 ۱-۲ دیاریکردنی بههاکان:

خشتهی ۱-

خستنه پرووی رستهکان و دیاریکردنی بههاکان

نۆ	رسته	نۆ	وردی جۆری	پۆزه تیقر	پنگه تیقر
۱	جاران هاتوچۆ زۆر ناخۆش و ناله بار بوو	کولتووری	میژویی		+
		کهسی	زانیااری		+
۲	مرۆف زۆر ئازاری ده چهشت و گه لیک ماندوو ده بوو	کولتووری	میژویی		+
۳	تا ئیسته هاتوچۆ له هه ندیک ولاتی دوا که وتوی دوور له شارستانییه وه، نه ک هه ر مایه ی هیلاکی و که نه فتیه، به لکوو مه ترسیشی تیدا یه و مرۆف تووشی گه لیک گێچه ل و کاره سات ده کات	کهسی	زانیااری		+
۴	به لام هاتوچۆی ئەمپۆ وه ک جار ان نییه، به لکوو گه شتیااری و خۆش رابواردنه	پۆحی	بلاو کردنه وه ی کامه ران		+
		کهسی	زانیااری		+
۵	مرۆف بو ماوه یه ک له ئه رک و سه رقایی پۆژانه دوور ده که و یته وه، بو ئه وه ی با یه کی با لی خو ی بدات و به سه یته وه.	جیهانی	مرۆقبوون		+
۶	ئینجا له و سه ره وه به گیانیکی نو ی و ئاره زویه کی ته وا وه، دیته وه سه ر کار و کاسبی خو ی، هه ر له به ر ئه مه یه، که ده بینین ئەمپۆ ده ستکورت و که مده رامه ته کانی ئاره زووی گه شتیااری ده که ن.	کهسی	زانیااری		+
		جیهانی	مرۆقبوون		+
		کولتووری	جیاکاری کۆمه لایه تی		+
۷	ئەمپۆ هه ر که سی ک ئاره زووی گه شتیااری کرد، مه رج نییه ده وله مه ند بی ت.	کۆمه لایه تی	جیاکاری کۆمه لایه تی		+

	+	ئابووری	کولتووری	دهستهیهک لای تازه پینگه یشتوو پهیدا بوون، گهشته که یان هه ره ئه وهنده ی تیده چیت، که له مالی خویاندا دهیخوون.	٨
	+	زانیااری	کهسی		
	+	خۆشه ویستی جوانی	جوانی	لایان وایه که گهشتیااری هونه ریکی جوانه.	٩
	+	هاندان	کهسی	سه یرده که یت له ولاتیکی وه کوو نه مسا یان ئه لمانیا، قوتابی به پی یان به پایسکل ولاتان ده گه پریت.	١٠
	+	زانیااری	کهسی		
	+	ئابووری	کولتووری	مه گهر کاتیک سواری فارگوونی ژماره سی یان چواری شه مه نده فهر بییت، که پاره یه کی مؤلی پیییت.	١١
	+	زانیااری	کهسی		
	+	هاندان	کهسی	له هه ره شوپنیک شه وی لی داهاات، ده ست ده بات جانتا که ی ده کاته وه و چادره بچکۆله قه دکراوه که ی ده رده هیییت و هه لیده دات و له ژیری ده خه ویت.	١٢
	+	زانیااری	کهسی		
	+	زانیااری	کهسی	ئه گهر واینه کرد، له خانیکی بچووک یان له کادانی ماله جوتیا ریکدا رۆژ ده کاته وه.	١٣
	+	زانیااری	کهسی		
	+	تایبه تمه ندییتی	کهسی	ئیسته باشم له بیره که یه که م جاری خه وتنی ناو کادانم له گهشتیااری.	١٤
	+	تایبه تمه ندییتی	کهسی	ئه وه جار ه بوو، که چهند سالییک له مه وه ره له گه ل دهسته یه ک قوتابییان و ده رچوانی زانکۆکانی ئینگلته را چووین بو ولاتانی ئه سکه نده نایا.	١٥
	+	تایبه تمه ندییتی	کهسی	کادانیکی گه وره یان له ناوه راستی کینگه یه کدا پیشان داین، کادانه که له ته خته دروست کرابوو کاره باشی تیدا بوو.	١٦
	+	گیانی هاریکاری	کۆمه لایه تی	که چووینه ناوه وه هه ریه که مان ده ستان کرد به کاکۆکردنه وه و جیگا خۆشکردن	١٧
	+	تایبه تمه ندییتی	کهسی	جیگای خه وتنی کمان دروست کرد گه رموگوپرو خۆش، ئیتر تا به یانی لی خه وتین، خه ویکی قول	١٨

	+	زانیاړی	کهسی	به یانی که ههستاین له خه و بۆمان ده رکهوت، که هه موومان خراب خه ومان لئ که وتبوو که سمان خه بهرمان نه بو بۆوه، ئینجا له کادانه که هاتینه ده ره وه.	19
	+	تایبه تمه ندیّتی	کهسی		
	+	ریزگرتن	ئاکاری	دانیشتوانی ئه و شوینه قسه ی خوْشیان له گه لدا کردین وریزیان لئ ناین.	20
	+	گه شینی	کهسی	وه نه بیّت له و ولاتانه دا هه ر کادان ده سته که ویّت و ئیتر هیچیت، به لکوو گه لیک شوینیتر بۆ حه سانه وه و خه وتن به ده ست ده که ویّت.	21
	+	زانیاړی	کهسی		
	+	پهروه ده ی خیزان	کولتووری	وه ک شوینی ئه و قوتابییانه ی که هاوینان ده گه پرنه وه ناو که سوکاری خوْیان	22
	+	زانیاړی	کهسی		
	+	تایبه تمه ندیّتی	کهسی	یان شوینی که شتیوانه کان، که به که شتی ده پوْن و شوینه کانیا ن به چیده هیلن و به به تالی ده مینه وه.	23
	+	زانیاړی	کهسی		
	+	گه شینی	کهسی	ئه مه جگه له وه ی له دیّهات و شاره بچکۆله کانیشدا شوینی خه وتن چنگ ده که ویّت.	24
	+	زانیاړی	کهسی		
	+	زانیاړی	کهسی	ئه گه ر گه شتیاریک پړی بکه ویته یه کیک له و شوینانه، ژوریکی خالی له مایکدا ده دۆزیته وه و به پاره یه کی که م به کریّ ده یگریّت.	25
	+	ئابووری	کولتووری		
	+	پهروه ده ی خیزان	کولتووری		
	+	پهروه ده ی خیزان	کولتووری	گه شتیاړی هه لیکه ده بیّت له کیس نه دریّت و هه ر ده رفه تیکمان ده سته کهوت ده بیّت بچین بۆ گه ران و جیهانینین.	26
	+	جیهانینینی	کولتووری		
	+	زانیاړی	کهسی	به هوّی گه شتیاړیه وه فیّری زوْرشته ده بین.	27
	+	جیهانینینی	کولتووری		
	+	هاندان	کهسی	کاتییک گه شتیار سوود له گه شته و گه ران و هاتوچۆ و هه رده گریّت، که پوْشنییر و وریا بیّت.	28
	+	زانیاړی	کهسی		

	+	ئامانجداری	کهسی	نهک و ابزانیت، که به پاره‌ی زۆره‌وه ده‌توانیت سوود وه‌برگریت و فیڕ بییت.	٢٩
	+	زانپاری	کهسی		
	+	میژوی	کولتووری	ئه‌و سال سالیکی یه‌کجار تووش و شووم بوو من به‌ عومری خۆم زستانی وا سه‌ختم له‌ ولاتی خۆمان نه‌دیوو	٣٠
	+	زانپاری	کهسی		
	+	میژوی	کولتووری	پازده‌ پۆژی پایز مابوو به‌فریکی ئه‌ستور و وشک باری.	٣١
	+	میژوی	کولتووری	پۆبان گیران.	٣٢
	+	زانپاری	کهسی		
	+	میژوی	کولتووری	قاتی و قری په‌یدا بوو	٣٣
	+	زانپاری	کهسی		
	+	متمان‌ه‌به‌خۆبوون	کهسی	ئاو وشک بوون خه‌لکی ناچار بوو به‌فر بتوییته‌وه و بیخواته‌وه	٣٤
	+	زانپاری	کهسی		
	+	ئابووری	کولتووری	نهوت و ئاور وه‌گیر نه‌ده‌که‌وت	٣٥
	+	میژوی	کولتووری		
	+	ئابووری	کولتووری	ره‌پسته‌ پرزین ونه‌وه‌نده‌ گنخان و گرانییه‌کی زۆر به‌ سامی به‌دوادا هات	٣٦
	+	زانپاری	کهسی	من بۆخۆم له‌ ئه‌زمونی پیاویکی دنیا‌دیده‌ و کۆنسال که‌لکم وه‌رگرت	٣٧
	+	تایبه‌تمه‌ندی	کهسی	توانیم به‌شیکی زۆر له‌ ده‌غل و دانی خۆمان له‌ پرزین و زایه‌بوون پرزگار بکه‌م	٣٨
	++	متمان‌ه‌به‌خۆبوون	کهسی		
		ژینگه‌پاریزی	جیهانی		
	+	زانپاری	کهسی	به‌هار دره‌نگ بوو، هه‌وا گه‌رم بووبوو	٣٩
	+	جیاکاری کۆمه‌لایه‌تی	کولتووری	رۆژیک چوومه‌ مزگه‌وت، ته‌ماشام کرد پیره‌ پیاویک به‌ ته‌نی له‌ ته‌نیشته‌ سو‌به‌ سارد و سپره‌که‌ هه‌لکۆرماوه	٤٠
	+	تایبه‌تمه‌ندی	کهسی	هه‌ر منی دیت گوتی: مندالی ئه‌م زه‌مانه‌ ئیمه‌ی پی خه‌ره‌فاوه	٤١

٤٢	گوتم مامه گیان چ قهوماوه	ئاکاری	ریزگرتن	+
٤٣	گوټی به سه‌ری تو ئه‌وه چه‌ند پوژه به‌و کورانه‌ی خۆم ده‌لیم بچن به‌فری په‌پسته‌که‌مان کون کون بکه‌ن گویشم ناده‌نی	که‌سی	تایبه‌تمه‌ندی	+
		کولتووری	په‌روه‌ده‌ی خیزان	+
٤٤	که‌ سال دره‌نگ بوو هه‌رد گه‌رم دادی و هه‌لمی ده‌کا، به‌فریش نایه‌لی هه‌لمه‌که‌ بیته‌ ده‌روه‌ ناسووتی	که‌سی	زانیا‌ری	+
٤٥	قسه‌ی مام پیره‌م به‌ دلێه‌وه‌ نووسا	ئاکاری	ریزگرتن	+
٤٦	ده‌ستی ماندو له‌سه‌ر سکی تیره	که‌سی	هاندان	+
٤٧	بیره‌وه‌ری ئیشکردن و هه‌ول‌دانه‌که‌ بووه‌ به‌هۆی مال و په‌نج نه‌فه‌وتان	که‌سی	هاندان	+
٤٨	هه‌ول‌دان و په‌نج‌کیشان به‌رده‌گری	که‌سی	ئامانج‌داری	+
		که‌سی	هاندان	+
		که‌سی	زانیا‌ری	+
٤٩	که‌سی ئیشکه‌ر دوا‌پوژی پروونه	که‌سی	هاندان	+
		که‌سی	زانیا‌ری	+
٥٠	له‌ زۆر و لاتدا هیشتا چه‌وسانه‌وه‌ ماوه	کۆمه‌لایه‌تی	دادپه‌روه‌ری	+
٥١	هیشتا چینی ده‌سه‌لاتدار به‌ری په‌نجی زه‌حمه‌ت‌کیشان و کارگه‌ر و جوتیاران ده‌خوات و ئه‌و چه‌وسانه‌وه‌ په‌ برسی‌تی و نه‌بوونی و نه‌خۆشی و رووتی له‌ناو هه‌ژاراندایه‌وه‌	کۆمه‌لایه‌تی	دادپه‌روه‌ری	+
٥٢	له‌و و لاتانه‌ی که‌ تیکۆشانی کارگه‌ران و زه‌حمه‌ت‌کیشان قه‌لای په‌نج خۆرانی روخاندووه‌ و زه‌حمه‌ت‌کیش خۆی خاوه‌نی په‌نگ و ئیش و نانی خۆیه‌تی، ئه‌وا خه‌لکی هه‌موو تیره‌ و ته‌سه‌لن	کۆمه‌لایه‌تی	دادپه‌روه‌ری	+
		که‌سی	زانیا‌ری	+
٥٣	هه‌موو مه‌ردانه‌ ئیش ده‌که‌ن و په‌نج ده‌ده‌ن و خیر و به‌ره‌که‌ت به‌ره‌م ده‌هینن و ده‌ستی ماندوو له‌سه‌ر سکی تیره	که‌سی	هاندان	+
		کولتووری	ئابووری	+
		که‌سی	زانیا‌ری	+

	+	پیرۆزیی	پۆحی	ئهو پهنده، له قورئانی پیرۆزیشدا ئهم ناوه پۆکه له ئایه تیکدا ده فه رمو یت (لیس للانسان الا ما سعی) واته: ئاده میزاد ئهو شته ی ده ست ده که و یت که ره نجی بو کیشاوه	٥٤
	+	جیهانگه رای	جیهانی		٥٥
	+	ئابووری	کولتووری	له ولاتی ئیشتیراکیدا ئهم مه به سه ته بووه به یه کیك له یاساکانی پزیمی ئیشتراکی و ده لاین هه موو که س ده یت ئیش بکات و نه وه ستیت.	
	+	جیاکاری کۆمه لایه تی	کولتووری		
	+	زانپاری	که سی		
	+	جیاکاری کۆمه لایه تی	کولتووری	چونکه ده ره به گ و سه رمایه دار نه ماون، تا وه کی زه روو خوینی همژن	٥٦
	+	هاندان	که سی	هه ره له به ره ئه وه شه که هه موو که سیکی چالاکی ئیشکه ره ژیا نی پونا که و به ختیاره و خاوه نی ره نج و نانی خو به تی	٥٧
	+	خۆشه ویستی جوانی	جوانی	پۆژی له پۆزان پۆلی مه ل له سه ره لق و پۆپی دره ختیك ده یان خویند، له ساتیکدا که مه ستی خۆش خوینی بوون	٥٨
	+	ریزگرتن له هونه ره	جوانی	یه کیکیان گوتی: ئه ری ژیا ن چییه؟ یه کیکیان گوتی: ژیا ن گۆرانییه	٥٩
		جیهانی	کولتووری		٦٠
	+	ئامانجدار	که سی	میرووله یه ک، که له ولاره ته قه لای ده دا، خۆی له ژیر گل ده ربینن، کاتیک سه ری ده رهانی و رۆشنا یی بی نی گوتی: ژیا ن تیکۆشانه له تاریکیدا	
	+	گه شینی	که سی		
	+	خۆشه ویستی جوانی	جوانی	گۆلیکی تازه پشکوتوو زاری پارگرتوو بو هه نگیکم که ماچیکی خاوین و گه رمی بکات	٦١
	+	گه شینی	که سی		٦٢
	+	جیهانی	کولتووری	له ولاره گۆلیکی تازه پشکوتوو زاری پارگرتوو بو هه نگیک، که ماچیکی خاوین و گه رمی بکات گوتی: ژیا ن خۆده رخستن و شادییه	
	+	گه شینی	که سی		

	+	گه شیبینی	که سی	ژیان پوژیکی خوۆشی هاوینه	٦٣
	+	جیهانیبینی	کولتووری		
	+	ئامانجداری	که سی	من له تیکۆشانیکێ سهخت وئه رکیکێ گران زیاتری تیدا نابینم	٦٤
	+	جیهانیبینی	کولتووری		
	+	ئازادی	جیهانی	ژیان هیژ و ئازادییه	٦٥
	+	گه شیبینی	که سی		
	+	ئامانجداری	که سی	ژیان ئاره زووپی که تهخت نابیت خه وئیکه ناپه ته دی	٦٦
	+	جیهانیبینی	کولتووری		
	+	گه شیبینی	که سی	له ولوه بالداریکێ تر پیکه نی، پیکه نینیکێ وا، که هه وری خه می سه ر پوو ی بره وئینتته وه	٦٧
	+	جیهانیبینی	کولتووری		
	+	سو پاسگوزاری	ئاکاری	وه ختوو کوره ی توره یی تاو بسینی و کول وکو ی دا برینتته وه نه گه ر شه سته باران نه بوایه، ئاخیکێ هه لکیشا و گو تی: ژیان فرمیسه که	٦٨
	+	جیهانیبینی	کولتووری		
	+	گه شیبینی	که سی		
	+	گه شیبینی	که سی	له پاش نه ختیک تاریکی هه لمه تی هی نا و شه و باری خست، می ش و مه گه ز به ویزه ویزه له سه ر لق و پو پی دره خته کان ده یانگوت: ژیان خه وه	٦٩
	+	زانپاری	که سی	به یان نزیک بووه وه، قوتابییه ک چرای ژوره که ی خو ی کوژانده وه و هه ناسه یه کی هه لکیشا و گو تی: ژیان قوتابخانه یه	٧٠
	+	جیهانیبینی	کولتووری		
	+	گه شیبینی	که سی		
	+	ئامانجداری	که سی	ژین گرییه که نا کریتته وه، نه یینییه که ئاشکرا نابیت	٧١
	+	جیهانیبینی	کولتووری		
	+	گه شیبینی	که سی		
	+	هاندان	که سی	ژیان ده سته پیکردن و ئیشکردنه	٧٢
	+	جیهانیبینی	کولتووری		
	+	گه شیبینی	که سی		

	+	ئامانجدارى	كهسى	ئالا نیشانهى سهروهى و شكۆمهندى و شانازى ههر ولات و دهولهتتیکه	٧٣
	+	نیشتمانپهروهى	كۆمهلايهتى		
	+	هاندان	كهسى	ئهركى ههر هاولاتیهكه خزمهتى ئالای نیشتمانكهكه بکات	٧٤
	+	نیشتمانپهروهى	كۆمهلايهتى		
	+	پيروژى	پۆحى	گهل و نهتهوهكان، ههمیشه له ههوللى بهرز پراگرتیدان	٧٥
	+	نیشتمانپهروهى	كۆمهلايهتى		
	+	هاندان	كهسى	ئالا بۆ نهتهوهیهكى بى قهوارهى سیاسى وهك كورد، ئامرازیكى كاریگهره بۆ بزواندى ههستى نهتهوايهتى و نیشتمانى	٧٦
	+	نیشتمانپهروهى	كۆمهلايهتى		
	+	ئازادى	جیهانى	ئالا وهك هیمايهك یان نیشانهیهك دهولهت بهرزى دهکاتهوه بۆ ئهوهى له دهولهتهکانى دیکهى جودا بکاتهوه	٧٧
	+	نیشتمانپهروهى	كۆمهلايهتى		
	+	خۆشهویستى جوانى	جوانى	رهنگه بریقهدارهکانى و بهخشهكهى سهرنجراکیشه	٧٨
	+	پيروژى	پۆحى	هیمای خاک و نیشتمان، گهل و حکومهته	٧٩
	+	نیشتمانپهروهى	كۆمهلايهتى		
	+	سۆزدارى	پۆحى	لهگهڵ ئهوه بهها و روومهتانهى كه رۆلهکانى نهتهوه بروایان پى ههیه، ئالای نیشتمان ههستى کامهرانى خهلك دهجوولینیت	٨٠
	+	پيروژى	پۆحى		
	+	نیشتمانپهروهى	كۆمهلايهتى		
	+	ئازایهتى	كهسى	گیانى ئازایهتییان تیدا دهوروژینیت و بهرهو گیانفیدایان دهبات	٨١
	+	نیشتمانپهروهى	كۆمهلايهتى		
	+	زانپارى	كهسى		
	+	پيروژى	پۆحى	خهلكیكى زۆر له پیناو ئالای نیشتمان مردن، بۆ ئهوهى دوچارى نوشستى و ریسوابوون نهبن	٨٢
	+	هاندان	كهسى		
	+	نیشتمانپهروهى	كۆمهلايهتى		

	+	جیهانبینی	کولتووری	زه حمه ته بزاندريٲت كهی بو یه كه م جار ئالا به كارها تووه، ده كرٲت بلٲین ئه وه بهنده به تيگه يشتن له چه مکی ئالا و پیناسه کردنی	٨٣
	+	زانپاری	كهسی		
	+	جیهانبینی	کولتووری	نه ته وهی کوردیش به درٲژایی میژوو له و قه واره و بزوتنه وه سه ربازی و شوٲر شگٲریه کانی به پیی تیگه یستنی خوئی ئالای به کاره یناوه	٨٤
	+	زانپاری	كهسی		
	+	میژویی	کولتووری	له سه دهی بیستم به سه ره له دانی راپه رین وشوٲر و کۆمه له و رٲکخرا و وپارته کان، کوردیش ئالای دروستکرد	٨٥
	+	زانپاری	كهسی		
	+	میژویی	کولتووری	به پیی سه رچاوه کان بنه مای ئه و ئالایه ی ئیستمه مان ده گه رٲته وه بو کۆمه له ی هاوبه ندی کۆمه لایه تی	٨٦
	+	زانپاری	كهسی		
	+	نیشتمانپه روهری	کۆمه لایه تی	سٲی ره نگی کوردستانی داناوه له سه ره وه ته خته یه کی سور له ناوه راست ته خته یه کی سپی، رۆژٲکی پرشنگذاری تی دیاه و ته خته ی خواره وه شی سه وه زه كه هه ر ره نگه و مانای خوئی هه یه و به زو ریش ده ربړی سرووشتی کوردستانه	٨٧
	+	زانپاری	كهسی		
	+	پیرۆزی	پۆحی	نه ورۆز کۆنترین جه ژنی هه موو مرۆفاتییه و تا ئیسته سالانه به گه رمترین و جه ماوه رترین شیوه له هه موو جیهان یاد ده کرٲته وه	٨٨
	+	میژویی	کولتووری		
	+	جیهانبینی	کولتووری	کۆمه له ی گشتی نه ته وه یه گگرتووه کان له سالٲی ١٠٢٠١٥ به فه رمی کردی به جه ژنیکی جیهانی	٨٩
	+	زانپاری	كهسی		
	+	پیرۆزی	پۆحی	پیش ئه و فه رمانه ش نه ورۆز له زو ربه ی ولاتانی رۆژه لاتی ناوه راست و ئاسیا و زو ر ولاتی تر وه ک جه ژن پیرۆز ده کرا	٩٠
	+	زانپاری	كهسی	جه ژنی نه ورۆز له میژووی دوور و درٲژی خویدا، به زو ر شیوه ناوی ها تووه	٩١
	+	میژویی	کولتووری	له سه راتادا سو مه ربیه کان پٲیان گو تووه زگمه ک واته رۆژی نوئی، رۆژی نوئی سالٲی نوئی	٩٢
	+	زانپاری	كهسی		

	+	میژوی	کولتووری	له هه‌ر سه‌رده‌میک و به هه‌ر زمانیک ناوی هاتبێ، هه‌ر ئه‌و مانایه‌ی هه‌بووه	٩٣
	+	زانیا‌ری	که‌سی		
	+	میژوی	کولتووری	ساسانییه‌کان پێیان گو‌تووه نوک پۆژ واته پۆژی نوێ	٩٤
	+	زانیا‌ری	که‌سی		
	+	میژوی	کولتووری	له‌ دوای هاتنی ئایینی ئیسلام ئه‌م جه‌ژنه زیاتر به‌ نه‌ورۆژ که‌ ناویکی کوردی-فارسی یه‌ بلا‌بووه‌وه، ئیشتاش له‌ هه‌موو دنیا‌دا ئه‌م جه‌ژنه هه‌ر به‌م ناوه‌ یاد ده‌کرێته‌وه	٩٥
	+	زانیا‌ری	که‌سی		
	+	جیهانی‌بینی	کولتووری	رۆژی نه‌ورۆژ که‌ ده‌کاته یه‌کی مانگی یه‌که‌می سا‌لی نو‌ی سۆمه‌ریه‌یه‌کان، ده‌که‌وێته به‌رامبه‌ر ٣/٢١ سا‌لی زاینی	٩٦
	+	زانیا‌ری	که‌سی		
	+	میژوی	کولتووری	ئه‌م سا‌لنامه‌ وجه‌ژنه زۆر ولات و نه‌ته‌وه هه‌ر له‌ سۆمه‌ریه‌یه‌کانیان وه‌رگرته‌وه	٩٧
	+	زانیا‌ری	که‌سی		
	+	زانیا‌ری	که‌سی	فارسه‌کان وه‌کو نه‌ته‌وه یه‌کی پۆژه‌ه‌لاتی له‌ کۆنه‌وه نه‌ورۆژ ده‌که‌ن	٩٨
	+	میژوی	کولتووری	پێش ئه‌وان له‌ ٧٠٠ پێش زاین دیاکو پاشای ماد له‌ پۆژی نه‌ورۆژدا دامه‌زراندنی ئیمپراتۆریه‌ته‌که‌ی پا‌گه‌یان‌د و نه‌ورۆژی به‌ فه‌رمی کرد به‌ جه‌ژنی ئیمپراتۆریه‌ته‌که‌ی	٩٩
	+	زانیا‌ری	که‌سی		

٢-٢ دیاریکردنی ژماره و ریژهی به هاکان له کۆی ٩٩ رستهی بهشی خویندنهوهی پهرتووکی زمان و ئهدهبی کوردی پۆلی
 چهوتهمی بنهپهتی:

ژماره ٢-

ژماره و ریژهی جۆری به هاکان و ریزبهندیان:

ژ	جۆری به ها	چه نډباره له ٩٩ رسته دا	ریزه نډی	ریژهی سه دی %
١	به های کهسی	٩٣	١	55.3
٢	به های کۆمه لایه تی	١٢	٣	7.1
٣	به های کولتووری	٤٨	٢	28.57
٤	به های ئاکاری	٤	٦	2.3
٥	به های روحی	٩	٤	5.9
٦	به های جیهانی	٩	٥	5.3
٧	به های جوانی	٣	٧	1.7
	کۆ	١٦٨		100

خشتهی ٣-

ژماره ی جۆری به های وردتر و ریزبه نډیان:

ژ	جۆری به های وردتر	چه نډباره	ریزه نډی
١	زانپاری	٤٨	١
٢	هاندان	١٣	٣
٣	ئامانجداری	٧	٧
٤	تایبه تمه نډیتی	٩	٥
٥	گه شبینی	١٣	٣
٦	متمان به خۆبوون	٢	١١
٧	ئازایه تی	١	١٢
٨	نیشتمان پهروه ری	١٠	٤

٩	١	گیانی هاریکاری	١٢
١٠	١	یه کسانی	١٢
١١	١٧	جیهانبینی	٢
١٢	٧	ئابووری	٧
١٣	٤	میژویی	٩
١٤	٤	پهروهردی خیزان	٩
١٦	٥	جیاکاری کۆمه لایه تی	٨
١٧	٣	ریزگرتن	١٠
١٨	١	سوپاسگوزاری	١٢
١٩	٨	پیروزی	٦
٢٠	١	سۆزداری	١٢
٢١	١	بلاوکردنه وهی کامه رانی	١٢
٢٢	٤	خۆشه ویستی جوانی	٩
٢٣	٢	مروڤبوون	١١
٢٤	٢	نازادی	١١
٢٥	١	جیهانگه رابی	١٢
٢٦	٣	دادپهروهری	١٠
		ژینگه پاریزی	١٢
		کۆ	١٦٨

٢-٣ دیاریکردنی ژماره و ریژهی به ها پۆزه تیڤ و نیگه تیڤه کان:

خشته ی -٤-

دیاریکردنی ژماره و ریژهی به ها پۆزه تیڤ و نیگه تیڤه کان

به ها کان	چه ندباره	ریژهی سه دی %
به ها پۆزه تیڤه کان	١٤٢	84.5
به ها نیگه تیڤه کان	٢٦	15.5

ئه نجامه کان

ب-رێژهی بهها پۆزه تیفه کان ٨٤.٥، رێژهی بهها نینگه تیفه کان ١٥.٥
 پێشیازه کان:
 -پێویسته پشپوره کانی پهروه ده گرنگی زیاتر به بههاکان بدری بۆ بهره و پشپورده ناستی فیرخووانان.
 -گرنگی زیاتر بدریت به هه ندی بهها وهک بهها ئاکارییه کان، چه نکه راسته وخۆ پێوهسته به هه لسه وکوت و په فتاری فیرخووانه وه.
 -پێویست ده کا پشپورانی بواری پهروه ده هاوسه نگی له نیوان بههاکان دروست بکه ن، له رووی ژماره و رێژهی بههاکانه وه
 -پێویسته ژماره و رێژهی بهها نینگه تیفه کان که متر بکری نه وه، له هه مان کاتدا ژماره و رێژهی بهها پۆزه تیفه کان زیاد بکری ن.

١- پهروه ده گرنگترین پرۆسه یه تیدا بههاکان ده گوازی نه وه بۆ تاکی کۆمه لگه، گرنگترین که رهسته ش په رتووکه کانی خویندنه وهک که نالییک رۆل ده بینن له گواستنه وهی بههاکان.
 ٢- بههاکان کاریگه ری زۆریان هه یه له سه ر هه لسه وکوت و ره فتاری فیرخووانان.
 ٣- هه ندی به ره به ست بۆ گه یان دنی بههاکان دینه پێشه وه، به تایبه تی کاتییک رسته یه ک له دوو بهها یان زیاتری تیدا یه.
 ٤- زۆرتترین بههای به کارهاتوو له به شی خویندنه وهی په رتووکی زمان وئه ده بی کوردی پۆلی هه وته می بنه رته تی بهها که سه ییه کانن وکه مترینان بههای جوانییه.
 ٥- ١- بهها پۆزه تیفه کان ١٤٢ جار به کارهاتوون، که چی بهها نینگه تیفه کان ژماره یان ٢٦ به هایه.

سه رچاوه کان:

1. Buzelli, C.A. & Johnston, B. (2002). The moral dimensions of teaching: language, power, and culture in classroom interaction. London: RoutledgeFalmer.
2. Halstead, J.M. & Taylor, M.J. (2000). Learning and teaching about values: a review of recent research. Cambridge Journal of Education, 202-169 ,(2)30.
3. Jackson, P.W., Boostrom, R.E., Hansen, D.T., 1998, The Moral Life of Schools. San Francisco: Jossey-Bass.
4. McLaughlin, T., 2005, The educative importance of ethos. "British Journal of Educational Studies", vol. 3) 53), pp. 325-306
5. Raths, L.E., Harmin, M., Simon, S.B., 1966, Values and Teaching: Working with Values in the Classroom. Columbus, OH: Charles E. Merrill.
6. Rokeach, M. (1973). The nature of human values. New York: The Free Press.
7. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. Advances in Experimental Social Psychology, 65-1 ,25.
8. Taylor, M. J. (1996). Voicing their values: pupils' moral and cultural experience. In J. M. Halstead & M. J. Taylor (Eds.), Values in education and education in values. Bristol, PA: Falmer Press, Taylor&Francis, Inc.
9. UNDP, UNESCO & UNICEF. (1995). Living values a guidebook. India: Om Shanti Printing Press, Brahma Kumaris World Spiritual University,
10. Values Education and Quality Teaching: The Double Helix Effect, 2009, T. Lovat, R. Toomey (eds.), Dordrecht: Springer Science+Business Media B.V.

الملخص

القيم التربوية في (الكتاب الكردي للصف السابع - الجزء القراءة) كمثال
 هذا البحث بعنوان القيم التربوية في (الكتاب الكردي للصف السابع - الجزء القراءة) كمثال. والتي يتم استخلاصها من
 أطروحة دكتوراه. بشكل عام، إدخال القيم وتحديد القيم التربوية في قراءة جزء من الكتاب الكردي للصف السابع من
 الأعلى إلى الأدنى هو أحد أهدافنا في هذا البحث، ونقطة أخرى قمنا بشرح القيم الأساسية والقيم التي تم إهمالها. القيم
 الأكثر استخدامًا في هذا البحث هي القيم الفردية، وأقل القيم المستخدمة في الجمل هي قيم الجمال.
 الكلمات المفتاحية: القيم، القيم التربوية، تصنيف القيم التربوية، عملية الاتصال، الاتصال المباشر، الاتصال غير المباشر.

Abstract

Educational values in (Kurdish book grade seven-reading part) as example

This research is entitled educational values in (Kurdish book grade seven-reading part) as an example. It is extracted from a PhD dissertation. Introducing values and identifying educational values in reading part of Kurdish book grade seven from highest to lowest is one of our aims in this research; moreover, we explained the essential values and the ones which are neglected. In this research the most used values are individual values, the lowest values used in sentences are beauty values.

Key words: values, educational values, classification of educational values, communication process, direct communication, indirect communication.